אונדזער ליב.

די, וועלכע וויסן ניט וואס דאס איז אזוינס דייטשישע אקופאציע, מיט אלע אירע סיסטעמען, וועלן ניט קענען איינ- גאנצן ראַנצמאַן דאס, וואס ס'איז פארגעקומען אין די אקופירטע לענדער, בכלל און אין די געטאס און קאנצלאגערן בפרט.

אלע באשרייבונגען, דאקומענטן און בילדער, וועלן דעם גרויל ניט קענען שילדערן אין זיין גאנצער גרויס. קיינמאל וועט דער זיימיקער ניט קענען באהייבן זיין פא - שטן מיכל, וואס מארא בלוטיקע קאשמארן מיליאנען האבן געהאט דורכ13לעבן.

— און איצט, ווען איך טו א קוק אפ צוריק, גיט זיך אפט א קלער: וואס איז דאס געווען מיט אונדז? ווי האבן מיר געקענט אזוי לעבן און שטארבן? אפילע פאר די, וועלכע זיינען געווען אין די געטאס און קאנצלאגערן, וועט עס מיט דער צייט אויך ווערן א רעטעניש ניט צו בא - שיידן.

היינט עס איז, קודם צו פארשטיין, צו באנעמען די גאנצע- טראגעדיע - האט מען-געמוזט זיין אין געטא. האט מען געמוזט דערשפירן, וואס דאס איז אזוינס דער בלוטיקער פויסט פון דער היטלעריסטישער חיה.

ווייניק דאקומענטן האבן מיר, קודם צו באקומען א וואס בארא מ'איז בילד, פון דער פאקטישער, סאציאל -רעכט- לעכן און שטיינערייכן לעבן, פון די יידן אין אקופירטע געביטן.

116

דערפאר מיין ליב, וועט זיין א גרויסער צושטייער פאר דער געשיכטע, דער ביכל לידער וואס יידן, פון די לעצטע געטאס און קאנצלאגערן פון ווילנע, קאוונע און שאוול, האבן פון זייער טרויעריק הארץ ארויסגעברויזט.

יידן האבן געזונגען שטענדיק און אומעטום. ווען מען האט זיי געפירט אף פאנאר, ווען זיי זיינען געגאנגען צו דער ארבעט, ווען זיי זיינען געשטאנען אין ריי נאך דער שיסעליע זופ אין קיך, און ווען זיי זיינען געגאנגען צום קאמף.

כ'פלעג זיך אפטמאל אפשטערן צוליב דעם, וואס אף דער בינע - פלעגט אין א טראגישן מאמענט, דער אקטיאר, אנהייבן עפעס וואס זינגען. - ווי קען דאס זיין? - פלעג איך טייענ-דאס קען פארקומען אין טעאטער, אבער ניט אין לעבן. -.
אין יארן ארום, האט מיר דאס לעבן איבערצייגט, אז איך בין ניט געווען גערעכט.

אין מען ווען די פארטיזאנער-מאבנאציע אין געטא, האט דערקלערט א מאבילזאציע צווישן אירע קעמפער, אז פארטיידיקן איר קאמאנדיר, וויטענבערגן, בין איך געזעסן און געפירט א טאג-בוך, וויסנדיק, אז באלד קומט די לעצטע שא מיגלעך. ווען מיר, פארטיזאנער, זיינען געשטאנען פארבאריקאדירט מיט געווער אין האנט און געשטאפט, האט שוין א טויער ניט ווייט פון אונדז אופגעריסן, ווו ס'האבן זיך געשטעלט אונדזערע אנדערע פארטיזאנער, איז סוצקעווער מיט זיין גאנג געזעסן און געשריבן דאס ליד „א נעם מען דאס אייזן", דריקנדיק מיר.

פיקט די הענט, אפן אייביקן צעשיידן זיך.

איך האב דאן פאר די פארטיזאנער געלייענט קאפיטלען פון פויכטוואנגערס „40 טעג פון מוזא דאג" און אין יענע מא-מענטן, ווען ס'האט זיך אויסגעדוכט, אז דער איינציקער אויסוועג וואס מוז קומען, איז דער טויט, האט אין דער געשיכטע א ציטער געטאן דער גיבור: „זאג ניט קיינמאל, אז דו גייסט דעם לעצטן וועג"... מיט די ווערטער, פון אונדזער דיכטער-פארטיזאן, האט אונדז שטענדיק געקרעפטיקט.

מיר האבן געזונגען. דער געזאנג האט אונדזערע געקעמפטע פאראייניקט, אונדזערע געפילן צונויפגעבונדן און אונדזערע מוסקלען געשטאלט.

- אפילע -

ווען מיר וואלטן געזונגען א טרויעריקס.

- ווייל -

דאס טרויעריקע האט אנטוויקלט אין אונדז האס און צארן - געצונדן געפילן, וועלכע האבן גערופן צו נעקאמע!

פארשטענדלעך, אז דער איינגעלעבטער שטייגער פון די אלטע לידער, איז די בלוטיקע צייט, און דערפאר איז די טעמאטיק די זעלבע, דערפאר איז די פארם - ניט מער געהויבלטע.

פאטעס, אומטיילבאר, שטענדיק.

שטענדיק... מען האט אין געטא נאך געטארט ריידן קיין שלעכטס ווארט אף די מערדער. בלויז אנגיין א דייטש, פלעגט קומען דער סיגנאל:

- עפל!

דאָס האָט געהייסן:- ס'גייט א דייטש.

ווען דער יידישער כאָר (אונטער י. סליעפּס אָנפירונג) האָט געזונגען דאָס ליד „שפּילער, שפּאַלער" האָט מען געוווּסט דעם זאַץ „ס'פירן וועגן צו פאָנאַר צו" איבערבייטן אַף

„ס'פירן וועגן איצט אהינצו".

ס'האָט ניט געטאָרט דערמאָנט ווערן דאָס וואָרט פאָנאַר, כאָטש דאָרט זיינען שוין געלעגן 80 טויזנט קאָרבאַנעס.

- ניטאָ קיין פאָנאַר, ניט עמעס. אַן אויסטראַכטונג פון די פּאַלאַשוויקעס, - פלעגן טרייסטן די יידן.

מען האָט געדאַרפט שפּילן טעאַטער.

וואָס זאָל מען שפּילן? פאַר אן אומפאַרזיכטיק וואָרט, דראָט פאָנאַר. האָבן די אויטאָרן פון די טעקסטן געמוזט שרייבן מיט רעמאָזים.

נעמט ווי א ביישפּיל בלויז די נעמען פון די רעוויו-פאָרשטע-לונגען אין טעאַטער: „קאַרטנס יאָרן און ווי צו די טעג" (גענומען פון יידישן ווערטל „קאַרטנס יאָרן און ווייצענע טעג").

„מען קען נאָרניט וויסן"

„מוישע האַלט זיך!"

אָדער דער נאָמען פון דער קליינקונסט-פּיעסע „די יאַנעניש אין פאַס" (געמאַכט א ווערטשפּיל פון דיאַגנאָזע אין פאַס).

דערפאַר ווען איר אין די לידער קיינמאָל ניט טרעפן דעם

נאָמען דײַטע. איך קען אים אָבער דעם מערדער, אַרױסשפּילן
פֿון יעדער בינע

און אױסנײַען זײַנען בלױז די אומלעגאַלע לידער,
װאָס מען פֿלעגט זינגען אין געטאָס, פֿאַר װעלכע, װען מען
װאָלט געפֿונען דעם טעקסט בײַ װעמען, װאָלט געשטאַנען צום
טױט, נאָך זונגען ספּעציעלע אינזײַם.

דער לײענער װײסט פֿון די לידער, קענען באַמערקן דערשפּירן
װאָס דאָס איז אַזױנס געװען. ער װײסט דאָ זען דעם ייִדישן
לעבן, אין זײַנע מענטשלעכקײט מיט אַלע באַנלײַטע דערשײַנונגען
(טיפֿוס, הונגער, אַרבעט, געשטאַלט, ייִדישע פּאָליציי,
אינזולעבער שטײַגער א.ד.גל.).

לידער װעלן מיר שױן קײנמאָל נישט קענען הערן, קײן
נעגנע בילד, פֿונעם לעבן פֿון די ייִדישע מאַסן אין די
געטאָס, באַקומען אַ טײל דאָקומענטן פֿון װעלכע אַרכיװן איז גע-
פֿונען געװאָרן. ס'איז דערפֿאַר זיכער, אַז די לידער אין
אַ דער אױסגאַבע, װעלן געװיס דערפֿילן אײנעם פֿון די
בלױזן, װאָס דער געשיכטע פֿעלט. די לידער װעלן העלפֿן
דערגרונטעװען דעם פֿאָרשער און דעם לײענער די געשטאַלט פֿון
פֿאָלק. זײַן גאַנג אין טיפֿע קענען די פּאַנדרים, און זײַן
באַציִונג צו די אײגענע ייִדישע מאַכטהאָבער, צו אײגענע
פֿאַרטרעטער.

איך האָב זיך קױם אַרײַנצונעמען אין דער זאַמלונג, אױך
יענע לידער, װעלכע די ייִדישע מאַסן האָבן אין געטאָ

פאראייניקט. דאס רעדן יידן זיינען געווען זיכער, אז די „ציים ליד", „לאמיר לאכן", „ווילנע", „אזקארע", „ייווער" זיינען גע-שאפענע אין געטא. זיי האבן דאך אפגע-שפיגלט דאס לעבן און די געפילן פון די יידישע מאסן אין אט דער צייט. איך האב אויך געפונען פאר נויטיק, אריינצונעמען אין דער זאמלונג די לידער פון כאים נאכמען ביאליק - „ווילט זיך מיר וויינען" און „א פרייליכס", סוצקעווערס „באַ די טויערן פון געטא", „אזוי זאלסטו רידן צום שטעט" און טעקסטן פון אנדערע שרייבערס, מיט וועלכע עס פלעגט ליב געווען די האבן ... אין געטא און די לעבנסטרא.

אויך לידער פון די קאווענער און שאווליער געטא האב איך אריינגענומען אין דער זאמלונג. דארט איז דער געזעלשאפטלעך-קולטורעלער לעבן געווען אזוי ווי אין ווילנע. דאס לאזט זיך אויך פילן פון דער ווייניקער צאל לידער וואס איז דארט געשאפן געווארן. ניט אלע לידער האט זיך מיר געלונגען אויפצוזאמלען. א סך זייער פארלארן געגאנגען אפ אייביק מיט זייערע שרייבער. א טייל בלאנדזשען נאך ארום פון מויל צו מויל און ווארטן אפ זייערע פארשרייבער.

די זאמלונג באטראכט איך פאר אן ערשטן און ניט קיין פארענדיקטן. די פולערע זאמלונג יידישע פאלקסלידער, פון

דער אייט, פון דער דייטשער אקופאציע האב איך ווייטער
נאר און בין זיכער, אז זייער צאל וועט זיך פארדאפלען.
איז די פינגער אנזוויילן זיינען די סעפאבריט פון די טעק-
סטן און ניגונים וועלכע זיינען פארבליבן.

ניט דערלעבט צו זייער באפרייונג האבן כמעט אלע. איך
וועל דא טרעפן די נעמען פון די שרייבער, לייב אפעסקין,
לייזע רודניצקי, הירש גליק, קאסריעל ברוידא, לייב
ראזענטאל. פון די קאמפאזיטארן, וואלף דורמאשקין, א. סלעפ-
מוישע וועקסלער. אלעק וואלקאוויסקי. אקטיארן -
דארע רובינא, טאטיאנא בליאכער, כאיעלע ראזענטאל,
יונגע קיילע קרזשעווסקי, דאבע אלפערן, הינדע אבעל.
און נאך און נאך - אלע זיינען זיי פון די רעצחים
אומגעבראכט געווארן.

זיי די פאלקס-קינסטלער, איז די דאזיקע זאמלונג געווידמעט.

איך בין דאנקבאר הער כאוועטסע כאנעלע ליפניצקי, פארן
העלפן מיר טעכניש צוגרייטן דעם מאטעריאל צום דרוק.
איך וועל דאנקבאר זיין אלע פריינט, לייענער פון דער
זאמלונג, אויב זיי וועלן מיר צושיקן וואריאנטן אדער
לידער, וועלכע זיינען נאך אין דער זאמלונג ניט אריין.

מיין אדרעס:

Ш. Качергинский
Вильнюс
ул. Гедиминаса 15 кв. 24.

ש. קאטשערגינסקי

ווילנע אקטאבער 1944

10

1

~~ЕНАЗ~~

ליד פֿון דער צאָלונג געוויזנט.

*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ш. Качергинский

Вильнюс

ул. Гедимина 15 кв. 24

~~28~~

ווילנע [illegible] 1944

זיינען שטאַרקער, ווי טויט ~~[illegible]~~
דעם מענטשנס נייע גייסט פון מוט דעם מוט
אויף וואַנדערן איבער זייערע פאַרוויסטע לענדער.
~~[illegible]~~ די זעלבע [illegible]
פאַר ווי [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] דער [illegible] פאָלק [illegible]
דעם שטאַנד [illegible] פאַרביט, [illegible]
[illegible] [illegible] פאַר ווען [illegible] ~~[illegible]~~ פון 3
~~[illegible]~~ זיינען [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ אין די פּינקט [illegible] [illegible]
די מאַכט פון די טאָג [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] פאַראייניקט.
נאָך [illegible] די זעלבע [illegible]
~~[illegible]~~ די [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] קאָנסטיטוציע [illegible]
[illegible] [illegible]
פון די [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~, [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ די [illegible] [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~ [illegible],
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible].
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible] די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] די [illegible]

XXX 4

איך האָב אויך ~~[illegible]~~ געפֿונען פֿיל
נייטיק אַרײַנצוגעבן אין דער [illegible]
די לידער פֿון [illegible] ציקל
„[illegible]” [illegible] „[illegible]” און ~~[illegible]~~
„[illegible]”, סוצקעווערס
[illegible] [illegible], לויט די
[illegible] „[illegible]” [illegible] [illegible]
[illegible]” און [illegible] פֿון „[illegible]
[illegible] מיט [illegible] [illegible] [illegible]
„[illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible]
[illegible]” און דער [illegible].

ג
די ווענט:
פֿאַרנעמען דעם טעאַטער X [illegible] באַזונדערן דינ
טעאַטער, נאָר דעם [illegible] ~~[illegible]~~ אָ [illegible]
[illegible].
דאָס [illegible] פֿאַר די [illegible], [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] דאָס [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] דאָס [illegible] (צו [illegible], [illegible], [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]).
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible], [illegible] פֿון [illegible] די [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] פֿון [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible], [illegible] דאָס [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] דאָס [illegible] [illegible] די
[illegible] ~~[illegible]~~ דאָס [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
פֿון די ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible]. די [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] דאָס פֿון [illegible] X [illegible] [illegible]
די [illegible] פֿון [illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible]
[illegible] די [illegible] די [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible], צו [illegible] [illegible].

פֿײַער אין װאָס פֿאַרבײַגײענדיק װאַרפֿט ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ די רויטע פֿאָנען, באַלויכטן די װאָלקנס
פֿון די טעאַטערן ~~[illegible]~~ [illegible]
גע-מאָלטע שרײַען מיט רעקלאַמעס.
[illegible] װי ״ [illegible] קלאַנגען די נעמען
פֿון די [illegible]-פֿאָרשטעלונגען [illegible]
[illegible]:

~~[illegible]~~

[illegible] [illegible] װער די [illegible]״ ([illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] װער ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]״).

״[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]״

[illegible] [illegible]!״

״ [illegible] ~~[illegible]~~ דער [illegible] פֿון דער [illegible]
[illegible]: [illegible] ״[illegible] [illegible] [illegible]״
([illegible] ״[illegible] [illegible] פֿון [illegible]
[illegible] [illegible]״)

דער [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ דער [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible], דער [illegible]
[illegible] פֿון [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], ~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ ג

7

~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ עמעס דאָך.

עמעס דאָך... ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

די [illegible]. [illegible]

[illegible]

— ער [illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

"[illegible]"

[illegible]

[illegible]".

[illegible]

[illegible]

[illegible]

— [illegible]

[illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~

ב/

8

ווי די ווערטער פֿון וואַנדערנדע דיכטער-
פֿאַרטריבענע, האָבן וואַנדערנדיק געזונגען [illegible]
[illegible].

אַזוי האָבן ~~[illegible]~~ געזונגען. די [illegible]
האָבן וואַנדערנדע [illegible] [illegible],
די [illegible] [illegible] [illegible], און
די [illegible] מוסיקאַנטן [illegible], ~~[illegible]~~ —
[illegible] —

זיי האָבן געזונגען [illegible] מוזיק.
[illegible] —

~~[illegible]~~ [illegible], האָט ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] האָבן ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ דעם פֿאָרקומען אין טעאַטער, [illegible] ניט אויסגעלאָזן

מײַן ייִנגערער ברודער, האָט מער דעם ליבן [illegible] —

[illegible], ווײַל ער האָט ניט געוואָלט [illegible].

און [illegible] ווען די פֿאָרשטעלונג [illegible] אַלע

[illegible] די [illegible] די [illegible] באַלעבאַטים

[illegible], די פֿאָרשטעלונג [illegible] דער

[illegible] האָב [illegible] אין [illegible] די [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] קומט די [illegible].

[illegible]. ווען [illegible], פֿאָרשטעלונג, [illegible]

~~[illegible]~~ פֿאַר הונדערט [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] אין [illegible] אין [illegible]

[illegible] די [illegible] ניט [illegible]

[illegible] ווי ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ פֿאָרשטעלונג, אין 310 [illegible]

[illegible] [illegible] אין [illegible]

[illegible] X [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] [illegible] די [illegible]

[illegible] די [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ פֿון מוזיקאַנטן [illegible] פֿון פֿאָרשטעלונגען 40 [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] ניט [illegible] די [illegible]

[illegible]"

[illegible]

[illegible] הדומם [illegible]

[illegible]

דער פּינקלער פֿון לעבן 11

[illegible] ... קאָנען

[illegible] ... דאָס,

וואָס איך פֿאַרגעסן און די [illegible]

[illegible] און די [illegible] און [illegible],

די [illegible].

[illegible] ... די [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

וואָס [illegible] ?

[illegible]

[illegible] !

און [illegible] און די [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] די [illegible]

[illegible]